

ПАТЕНТНО-ЛІЦЕНЗІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НААН

Криворучко І.М., Носенко Ю.М., Вербова О.В.

Президія Національної академії аграрних наук України

Сінельник Л.М.

ННЦ «Інститут землеробства НААН»

У статті проведено аналіз винахідницької діяльності національних заявників – юридичних осіб, зокрема науково-дослідних установ НААН з питань створення та реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності. Показано результати патентно-ліцензійної роботи зональних науково-інноваційних центрів НААН, висвітлено проблемні питання, які потребують вирішення. Подано пропозиції щодо удосконалення патентно-ліцензійної діяльності НДУ НААН в контексті її інноваційно-інвестиційного розвитку.

*інтелектуальна власність, об'єкти права інтелектуальної власності,
патентно-ліцензійна діяльність*

Глобалізація світогосподарських процесів, системна трансформація суспільства та ускладнення механізмів функціонування вітчизняної економіки потребують концептуального усвідомлення інноваційної моделі розвитку, здатної забезпечити прогресивні структурні зрушення, досягнення високої конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектора. Загальновизнано, що інноваційна модель розвитку ґрунтується на ефективному використанні інтелектуального потенціалу, широкомасштабному впровадженні в господарський обіг продуктів інтелектуальної праці, різкому зростанні масштабів обороту інтелектуальної власності. Це має безпосереднє значення для національної економіки [1].

Мета та завдання досліджень. При формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки на сучасному етапі важливо формування маркетингових орієнтирів при створенні та використанні об'єктів права інтелектуальної власності, визначення шляхів удосконалення патентно-ліцензійної діяльності НДУ НААН.

Результати досліджень. Сучасний світ – це світ інноваційних технологій. На долю нових або удосконалених технологій, продукції, обладнання, які містять нові знання або рішення, в розвинених країнах світу припадає

близько 70% приросту валового внутрішнього продукту. В міру просування економіки до найбільш наукомісткої моделі розвитку інтелектуальна власність стає одним з основних активів.

Урядова підтримка в світі є основою розвитку як інноваційних підприємств, так і окремих інноваторів. За даними Укрпатенту найпоширенішими формами державної підтримки є: пряме фінансування, яке досягає 50% витрат на створення нової продукції і технологій (Франція, США); надання позик, у тому числі без виплати відсотків (Швеція); дотації (практично всі країни); створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого ризику (Велика Британія, Німеччина, Швейцарія, Нідерланди); безповоротні позики на впровадження нововведень, які досягають 50% витрат (Німеччина); безкоштовні патентні послуги (Нідерланди, в деяких випадках Німеччина). Ці заходи вважаються не тільки суттєвим досягненням урядів зазначених країн щодо управління інноваціями, але і формують конкурентні переваги країни у довгостроковій перспективі.

Протягом останнього десятиліття в Україні відбувався досить інтенсивний процес становлення системи охорони інтелектуальної власності. На сьогодні система органів регулювання сфери охорони інтелектуальної власності в Україні перебуває в завершальній фазі формування й уже спроможна виконувати свої основні функції. Її регулюють 37 законів і понад 100 підзаконних актів.

За даними Державної служби інтелектуальної власності України протягом 2012 року до Державної служби надійшло понад 49 тисяч заявок на реєстрацію об'єктів права інтелектуальної власності [2].

Аналіз винахідницької діяльності національних заявників – юридичних осіб показує, що досить високими показниками подання заявок на винаходи та корисні моделі у 2012 році відрізнялись наукові установи Національної академії наук України (784 заявки), Академії медичних наук України (408 заявок), Національної академії аграрних наук (307 заявок), Міністерства аграрної політики та продовольства України (272 заявки).

На виконання рішень Уряду та з метою удосконалення інноваційної діяльності в системі Національної академії аграрних наук України в 2012 році створені 7 зональних науково-інноваційних центрів: **Кримський** (АР Крим); **Південно-степовий** (Херсонська, Одеська та Миколаївська обл.); **Північно-степовий** (Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська обл.); **Лівобережно-лісостеповий** (Харківська, Донецька, Луганська, Полтавська та Сумська обл.); **Правобережно-лісостеповий** (Київська, Вінницька, Тернопільська, Хмельницька та Черкаська обл.); **Поліський** (Житомирська, Рівненська, Волинська та Чернігівська обл.); **Карпатський** (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська обл.) (рис. 1).

Центри об'єднують діяльність наукових, освітніх, впроваджувальних установ, розміщених в регіонах, з питань інноваційного розвитку АПК.

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS

ЗОНАЛЬНІ НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНІ ЦЕНТРИ НААН

Рис. 1. Схема розташування зональних науково-інноваційних центрів НААН

Однією з функцій центрів є організація патентно-ліцензійної діяльності та забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в наукових установах НААН.

Кадровий потенціал науково-дослідних установ НААН досить потужний і нараховує 4,6 тис. наукових співробітників. Проте фахівців з інтелектуальної власності вкрай недостатньо. Потребують вирішення питання оплати праці, підвищення професійного рівня працівників наукових установ, що займаються охороною об'єктів права інтелектуальної власності [3].

База об'єктів права промислової власності НААН у 2012 році нараховує понад 4,3 тисяч найменувань. У тому числі 1,5 тисяч винаходів та корисних моделей, 2,7 тисячі сортів та гібридів сільськогосподарських культур.

Найбільше зареєстровано охоронних доркументів на об'єкти права промислової власності в Правобережно-лісостеповому (1627) та Лівобережно-лісостеповому (968) центрах (табл. 1).

У 2012 році науковими установами центрів подано органам державної реєстрації 501 заявку та отримано 387 охоронних документів на об'єкти промислової власності. З них подано 296 заявок на винаходи та корисні моделі, отримано 238 охоронних документів. На сорти та гібриди сільськогосподарських культур подано 193 заявки, отримано 144 охоронні документи. В т.ч. Правобережно-лісостеповим центром отримано 152, Лівобережно-лісостеповим – 77 охоронних документів (табл. 2).

**ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS**

Таблиця 1. Охоронні документи на об'єкти права інтелектуальної власності

Науково-інноваційні центри	Всього	Винаходи	Корисні моделі	Сорти та гібриди рослин	Селекційні досягнення в тваринництві
Кримський	410	37	64	293	
Північно-степовий	490	49	25	414	
Південно-степовий	480	29	78	331	15
Лівобережно-лісостеповий	967	45	354	537	25
Правобережно-лісостеповий	1627	140	536	939	3
Поліський	147	19	48	72	
Карпатський	187	26	58	95	8
Всього по НААН	4 308	345	1 163	2 681	51

Оформлено і направлено в ДП «Український інститут промислової власності» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 307 заявок на винаходи та корисні моделі. Отримано 261 патент.

Таблиця 2. Винахідницька активність зональних науково-інноваційних центрів НААН у 2012 році

Науково-інноваційні центри	Подано заявок			Отримано охоронних документів		
	Всього	винаходи та корисні моделі	сорти та гібриди рослин	Всього	винаходи та корисні моделі	сорти та гібриди рослин
Кримський	47	16	26	32	14	14
Північно-степовий	32	6	25	28	3	25
Південно-степовий	61	20	41	67	13	54
Лівобережно-лісостеповий	122	73	49	77	49	28
Правобережно-лісостеповий	207	161	45	152	128	23
Поліський	23	15	3	20	20	
Карпатський	9	5	4	11	11	
Всього по НААН	501	296	193	387	238	144

Найвищою винахідницькою активністю характеризувались:

- Національний науковий центр «Інститут механізації та електрифікації сільського господарства» (подано 27 заявок, отримано 22 охоронних документи);

- Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків, який подав 46 заявок на отримання охоронних документів на винаходи та корисні моделі та отримав 19 охоронних документів.

Науковими установами Академії передано на сортовипробування 193 нові сорти рослин та отримано 144 охоронні документи на сорти рослин.

Тут лідерство утримує Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннєзнавства та сортовивчення, який подав 36 заявок на сорти рослин та отримав 52 охоронні документи. Високий показник в Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва – 36 заявок та 21 отриманий охоронний документ. Нікітським ботанічним садом – Національним науковим центром подано 25 заявок та отримано 11 охоронних документів. Інститутом біоенергетичних культур і цукрових буряків подано 26 заявок та отримано 4 охоронні документи.

Потенційна врожайність сортів та гібридів рослин вітчизняної селекції, і, зокрема, селекції наукових установ НААН відповідає світовому рівню. Так, потенційна врожайність новостворених сортів озимої пшениці – 90-130 ц/га, гібридів кукурудзи – 100-140 ц/га.

Слід зазначити, що відсоток сортів рослин української селекції в Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, за останні роки різко зменшується (2011 рік – 60%, 2012 рік – 52%). І в більшій мірі це є наслідком комерціалізації системи сортовипробування. Згідно діючих норм в Україні випробовувати та реєструвати сорти іноземної селекції в багато разів економічно вигідніше, ніж вітчизняних, особливо розроблених в бюджетних наукових установах.

Краще поставлена робота з охорони об'єктів права інтелектуальної власності в ННЦ «Інститут землеробства НААН», Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва, в Інституті біоенергетичних культур і цукрових буряків та в Інституті сільського господарства степової зони.

У 2012 році ННЦ «Інститут землеробства НААН» отримав патент на спосіб визначення доз мінеральних добрив під ярі культури на запланований урожай (Патент № 67401 від 27.02.2012). За цим способом лімітуючий фактор погоди визначають за величиною відхилення фактичних показників від середньобагаторічних або прогнозованих, який беруть за основу при визначенні дози добрив.

Інститутом садівництва запатентовано «Спосіб екологічно безпечного захисту черешневих насаджень від шкідників для виробництва продукції дитячого і дієтичного харчування» (Патент №70574 від 25.06.2012), який передбачає прогноз розвитку домінуючих шкідників з використанням імітаційного моделювання та інструментального моніторингу динаміки чисельності фітофагів, оптимізацію фітосанітарної ситуації у насадженнях, обприскуванням плодівих дерев мікробними та рослинними біопрепаратами [4].

Рівень винахідницької активності науково-дослідних установ Лівобережно-лісостепового науково-інноваційного центру приведена в таблиці 3.

**ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS**

У 2012 році по 920 об'єктах права інтелектуальної власності укладено близько 3 тисяч ліцензійних угод, за якими залучено позабюджетних коштів на суму 20,5 млн. грн.

Таблиця 3. Винахідницька активність НДУ Лівобережно-Лісостепового науково-інноваційного центру НААН у 2012 році

Науково-інноваційні центри	Подано заявок			Отримано охоронних документів		
	всього	винаходи та корисні моделі	сорти та гібриди рослин	всього	винаходи та корисні моделі	сорти та гібриди рослин
Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва	50	14	36	31	10	21
ННЦ "Інститут ґрунтознавства і агрохімії ім. О. Соколовського"	4	4		9	9	
ННЦ "Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини"	17	17		13	13	
Інститут овочівництва і баштанництва	27	16	11	6	2	4
Інститут тваринництва	8	8		8	8	
Луганська ДСГДС Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва	2	2		2	1	1
Донецька ДСГДС Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва	2		2	2		2
Інститут свинарства і агропромислового виробництва	12	12		6	6	
Всього по Центру	122	75	49	77	49	28

Укладено 3049 господарських угод, отримано коштів – 43,3 млн. грн. За 2416 угодами від реалізації інноваційної продукції (елітне насіння рослин, молодняк сільськогосподарських тварин, посадковий матеріал тощо) до спецфондів наукових установ надійшло 29,1 млн. грн. В цілому за 2012 рік на рахунки наукових установ надійшло 215 млн. грн позабюджетних коштів, що на 13 млн. грн більше 2011 року. В розрахунку на 1 гривню фінансування з державного бюджету залучено 45 копійок позабюджетних коштів. Кращі результати цієї діяльності продемонстрували Правобережно-лісостеповий та Лівобережно-лісостеповий науково-інноваційні центри (таблиця 4).

**ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS**

Таблиця 4. Обсяги залучення позабюджетних коштів (млн. грн.)

Науково-інноваційні центри	2011 рік	2012 рік	+/-
Кримський	23,6	29,5	5,9
Північно-степовий	12,9	11,3	-1,6
Південно-степовий	29,5	26,1	-3,4
Лівобережно-лісостеповий	45,2	49,6	4,4
Правобережно-лісостеповий	77,8	80,6	2,8
Поліський	8,2	9,1	0,9
Карпатський	4,7	8,5	3,8
Всього	201,7	214,7	13,0

Беззаперечним лідером у сфері використання інтелектуальної власності є Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва, до спецфонду якого надійшло 17,8 млн. грн. Надходження позабюджетних коштів в обсягах більше 3,0 млн. грн забезпечили Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннезнавства та сортовивчення, ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є.Таїрова», Інститут кормів та сільського господарства Поділля, Інститут сільського господарства Степової зони.

Висновки. В наукових установах Національної академії аграрних наук України зосереджено потужний потенціал завершених наукових розробок, об'єктів права інтелектуальної власності. Наприклад, перелік об'єктів промислової власності тільки Лівобережно-лісостепового науково-інноваційного центру включає 46 винаходів, 353 корисні моделі, 537 сортів і гібридів рослин. За 2012 рік центром в результаті впровадження досягнень науковців залучено позабюджетних коштів на суму 49,9 млн грн., або на 4,8 млн. грн. більше, ніж у 2011 році.

Питання удосконалення інноваційної, і, зокрема, патентно-ліцензійної діяльності потребує здійснення ряду заходів:

1. Необхідно розробити стратегію інноваційно-інвестиційного розвитку, яка буде реалізуватися шляхом:

- проведення інноваційних перетворень в структурі наукових установ та і організації їх науково-технічної діяльності з метою підвищення інноваційного потенціалу наукових розробок;
- забезпечення структурної перебудови та інвестиційного розвитку експериментально-виробничої бази, удосконалення спільної діяльності, корпоративних і кооперативних відносин з суб'єктами ринку.

2. На стратегічних засадах державно-приватного партнерства в наукоємній аграрній сфері повинна бути побудована модель інноваційно-інвестиційного розвитку НААН, яка передбачає:

- створення на базі науково-дослідної мережі визначених наукових установ галузевих науково-виробничих корпорацій за участю державних і

недержавних партнерів по створенню та випуску конкурентоспроможної інноваційної продукції;

- створення на базі відокремлених від наукових установ дослідних господарств державної холдингової компанії для відпрацювання економічних моделей ефективного господарювання, випробування закінчених наукових розробок у виробничих умовах, демонстрації досягнень аграрної науки.

Головним завданням аграрної науки на сучасному етапі має бути забезпечення розвитку продукування об'єктів права інтелектуальної власності за циклом: ідея – створення об'єктів права інтелектуальної власності – набуття прав на нього – використання – правова охорона.

Список використаних джерел

1. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю / За ред. П.М. Цибульова: монографія. — К.: «К.І.С.», 2005. — 448 с.
2. Нормативні акти з питань охорони інтелектуальної власності та трансферу технологій/ Ю.М. Капіца, І.І. Хоменко (упорядкування), 2 вид., доповнене.- К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2008. - 134 с.
3. Промислова власність у цифрах. Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства "Український інститут промислової власності" за 2012 рік/К.: Державна служба інтелектуальної власності України, Державне підприємство "Український інститут промислової власності", 2013.-77 с.
4. Інформаційні звіти НДУ НААН за 2012 рік.
5. Матеріали сайту : www.uipv.org.

В статтю проведено аналіз изобретательской деятельности национальных заявителей – юридических лиц, в частности, научно-исследовательских учреждений НААН по вопросам создания и регистрации объектов права интеллектуальной собственности. Отображены результаты патентно-лицензионной работы зональных научно-инновационных центров НААН, освещены проблемные вопросы, требующие решения. Поданы предложения по совершенствованию патентно-лицензионной деятельности НИУ НААН в контексте ее инновационно-инвестиционного развития.

The inventive activities of national applicants - legal persons, in particular, research institutions of NAAS - regarding the establishment and registration of intellectual property are analyzed in the article. The results of the patent and licensing program performed by zonal scientific innovation centers of NAAS are described, the problematic issues, which need solving, are addressed. The proposals for improvement of the patent and licensing activities of research institutions of NAAS in the context of their innovation and investment development are put forward.